O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 3

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 3
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

3-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 3
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research (IJCSTR)
VOLUME 2 ISSUE 3/ ISSN 2181-3884

TEXNOLOGIK TA'LIM JARAYONIDA MILLIY LIBOS VA AKSESSUARLAR DIZAYNI VOSITASIDA TALABALARNING ESTETIK DIDINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Doniyorova Shahnoza Erkin qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, dotsent vazifasini bajaruvchi.
e-mail: shaxnozadoniyorova1986@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0006-9242-6800

Annotatsiya.

Mazkur maqolada texnologik ta'lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizayni vositasida talabalarning estetik didini rivojlantirish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotda loyiha asosida o'qitish metodi asosiy metodologik vosita sifatida tanlanib, atlas va adras matolari, do'ppi ornamentlari, milliy zargarlik motivlari hamda boshqa aksessuar elementlarini zamonaviy dizayn yechimlariga integratsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilingan. Talabalarning estetik idroki, estetik baholashi, estetik tanlovi va ijodiy-estetik transformatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan to'rtta loyiha topshirig'i ishlab chiqilgan. Shuningdek, milliy manbani anglash, rang va shakl uyg'unligi, kompozitsion yaxlitlik, ijodiy transformatsiya, funksionallik hamda dizayn qarorini asoslash mezonlariga tayangan 100 ballik baholash modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijalari milliy libos va aksessuarlar dizaynini loyiha faoliyati bilan uyg'unlashtirish talabalarning kompozitsion tafakkuri, ijodiy fikrlashi, milliy madaniy merosga ongli munosabati va mustaqil estetik qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: texnologik ta'lim, milliy libos, aksessuarlar dizayni, estetik did, loyiha asosida o'qitish, dizayn ta'limi, atlas, adras, do'ppi ornamenti, ijodiy transformatsiya, estetik baholash.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ ДИЗАЙНА НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ И АКСЕССУАРОВ В ПРОЦЕССЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Дониёрова Шахноза Эркин кизи

Джизакский государственный педагогический университет, исполняющая обязанности доцента.

Аннотация.

В статье освещается методика развития эстетического вкуса студентов средствами дизайна национальной одежды и аксессуаров в процессе технологического образования. В исследовании проектное обучение выбрано в качестве основного методологического инструмента, проанализированы возможности интеграции тканей атлас и адрас, орнаментов тюбетейки, мотивов национального ювелирного искусства и других элементов аксессуаров в современные дизайнерские решения. Разработаны четыре проектных задания, направленные на развитие эстетического восприятия, эстетического оценивания, эстетического выбора и навыков творческо-эстетической трансформации студентов. Кроме того, предложена 100-балльная модель оценивания, основанная на критериях понимания национального источника, гармонии цвета и формы, композиционной целостности, творческой трансформации, функциональности и обоснования дизайнерского решения. Результаты исследования показывают, что интеграция дизайна национальной одежды и аксессуаров с проектной деятельностью способствует развитию композиционного мышления, творческого мышления, осознанного отношения к национальному культурному наследию и компетенции самостоятельного принятия эстетических решений.

Ключевые слова: технологическое образование, национальная одежда, дизайн аксессуаров, эстетический вкус, проектное обучение, дизайн-образование, атлас, адрас, орнамент тюбетейки, творческая трансформация,

эстетическое оценивание.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' AESTHETIC TASTE THROUGH THE DESIGN OF NATIONAL CLOTHING AND ACCESSORIES IN TECHNOLOGY EDUCATION

Doniyorova Shahnoza Erkin qizi

Jizzakh State Pedagogical University, Acting Associate Professor.

Abstract.

This article presents a methodology for developing students' aesthetic taste through the design of national clothing and accessories in technology education. Project-based learning was selected as the primary methodological approach, and the possibilities of integrating atlas and adras fabrics, traditional skullcap ornaments, national jewelry motifs, and other accessory elements into contemporary design solutions were analyzed. Four project tasks were developed to enhance students' aesthetic perception, aesthetic evaluation, aesthetic choice, and creative-aesthetic transformation skills. In addition, a 100-point assessment model was proposed based on the criteria of understanding national sources, harmony of color and form, compositional integrity, creative transformation, functionality, and justification of design decisions. The results indicate that integrating national clothing and accessory design with project-based activities contributes to the development of students' compositional and creative thinking, conscious attitudes toward national cultural heritage, and competence in making independent aesthetic decisions.

Keywords: technology education, national clothing, accessory design, aesthetic taste, project-based learning, design education, atlas, adras, skullcap ornament, creative transformation, aesthetic evaluation.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish bilan bir qatorda, ularning estetik tafakkuri, ijodiy fikrlashi va milliy-madaniy qadriyatlarga asoslangan didini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, texnologik ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun dizayn, kompozitsiya, rang, shakl, material va bezak elementlarini uyg'unlashtira olish ko'nikmasi kelajakdagi kasbiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi sanaladi. Shu sababli texnologik ta'lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizaynidan foydalanish nafaqat amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki talabalarning estetik didi, badiiy tafakkuri va milliy-madaniy identifikatsiyasini shakllantirishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Milliy libos dizayni xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi, estetik ideallari va badiiy an'analarini o'zida mujassamlashtiradi. Atlas, adras, beqasam kabi matolar, kashtachilik va zardo'zlik elementlari, do'ppi, belbog', zargarlik buyumlari hamda boshqa aksessuarlar o'ziga xos rang, shakl, naqsh va kompozitsion tuzilishga ega. Ularni texnologik ta'lim mazmuniga kiritish talabalarni milliy meros namunalarini kuzatish, tahlil qilish, qiyoslash va yangi dizayn yechimlariga ijodiy tatbiq etishga yo'naltiradi. Bunda talaba tayyor namunani takrorlovchi ijrochi emas, balki an'anaviy estetik mezonlarni zamonaviy talablar bilan uyg'unlashtira oladigan ijodiy subyekt sifatida faoliyat yuritadi.

Texnologik ta'limda estetik didni rivojlantirish jarayoni, avvalo, talabaning shakl va mazmun mutanosibligini anglash, rang uyg'unligini baholash, material xususiyatiga mos dizayn yechimini tanlash, bezak elementlaridan me'yorida va maqsadli foydalanish qobiliyatlarini shakllantirishni talab etadi. Milliy libos va aksessuarlar aynan shu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun boy didaktik imkoniyatlarga ega. Masalan, adras naqshlarini zamonaviy libos siluetiga moslashtirish, do'ppi ornamentlari asosida dekorativ kompozitsiya yaratish yoki milliy zargarlik buyumlari shaklidan zamonaviy aksessuar dizaynida foydalanish talabalarda estetik tanlov, kompozitsion fikrlash va kreativ yechim ishlab chiqish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Mazkur jarayonning samaradorligi milliy dizayn namunalaridan foydalanishning o'zi bilan emas, balki ularni o'qitish metodikasiga qanday integratsiya etilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun texnologik ta'lim jarayonida loyiha metodi, dizayn-topshiriqlar, vizual tahlil, eskiz yaratish, portfolio, qiyosiy baholash, kreativ transformatsiya kabi metodlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodlar talabani nazariy bilimdan amaliy loyihalashga, kuzatishdan tahlilga, tahlildan esa mustaqil estetik qaror qabul qilishga olib boradi. Natijada milliy libos va aksessuarlar dizayni estetik tarbiyaning passiv ko'rgazmali vositasi emas, balki faol ijodiy-pedagogik mexanizmga aylanadi.

Ayni paytda yoshlar orasida ommaviy moda tendensiyalari va global dizayn namunalarining keng tarqalishi milliy estetik mezonlarni zamonaviy shakllarda qayta talqin etish zaruratini kuchaytirmoqda. Bu holat texnologik ta'lim oldiga milliylik va zamonaviylikni qarama-qarshi qo'ymasdan, ularning o'zaro uyg'unligini ta'minlash vazifasini qo'yadi. Talabalarga milliy dizayn elementlarini to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish emas, balki ularning badiiy mazmunini anglash, qayta ishlash va zamonaviy dizayn konsepsiyasiga moslashtirishni o'rgatish muhimdir. Aynan shunday yondashuv milliy estetik

didni shakllantirishni taqlid darajasidan ijodiy interpretatsiya darajasiga olib chiqadi.

Shu nuqtayi nazardan, texnologik ta'lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizayni vositasida talabalarning estetik didini rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi milliy libos va aksessuarlar dizaynining texnologik ta'limdagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash, talabalarning estetik didini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metod, topshiriq va pedagogik vositalarni tizimlashtirish hamda ularni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish yo'llarini asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Texnologik ta'lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizayni vositasida talabalarning estetik didini rivojlantirish masalasi dizayn pedagogikasi, madaniy meros, kreativ tafakkur va amaliy loyihalash jarayonlarining o'zaro integratsiyasi asosida tadqiq etishni talab qiladi. Xorijiy tadqiqotlarda moda dizayni ta'limining samaradorligi tayyor nazariy bilimlarni o'zlashtirishdan ko'ra talabaning madaniy manbani o'rganishi, uni tahlil qilishi, dizayn g'oyasiga transformatsiya qilishi va yakuniy mahsulotda ifodalashi bilan bog'lanmoqda.

N. Alsuwaida madaniy meros, moda dizayni va raqamli texnologiyalarni yagona o'quv jarayonida integratsiya qilish masalasini tadqiq etgan [1]. Muallif Saudiya Arabistonining Al-Ula hududidagi tarixiy qoyatosh tasvirlarini moda dizayni uchun ijodiy manba sifatida olib, ularni loyiha asosida o'qitish doirasida FashionDraw va Procreate kabi raqamli vositalar yordamida qayta talqin qilgan. Tadqiqotda madaniy meros namunalarini shunchaki nusxalash emas, balki ularning shakli, ramziy mazmuni va tarixiy kontekstini tahlil qilib, keyinchalik zamonaviy moda obrazlariga transformatsiya qilishga urg'u beriladi. Natijalar bunday integratsiya bilim, amaliy faoliyat va refleksiyani o'zaro bog'lash hamda madaniy jihatdan asoslangan dizayn qarorlarini shakllantirish imkonini berishini ko'rsatgan [1].

Mazkur yondashuv o'zbek milliy liboslari bilan ishlash metodikasi uchun ham muhimdir. Jumladan, atlas yoki adras naqshini tayyor holda zamonaviy libosga joylashtirishdan ko'ra, talaba dastlab uning ritmi, rang munosabati va kompozitsion tuzilishini tahlil qilishi, undan keyin esa yangi siluet, aksessuar yoki dekorativ elementda ijodiy interpretatsiya qilishi maqsadga muvofiq. Bunday jarayonda milliy meros o'quv materiali emas, dizayn g'oyasini yuzaga keltiruvchi ijodiy manba vazifasini bajaradi.

L. Vidal va R. Salvado tarixiy to'qimachilik merosini moda dizayni ta'limiga integratsiya qilish bo'yicha 2026-yilda o'tkazgan tadqiqotida muzey arxivlaridagi tarixiy mato namunalarini talabalarning dizayn faoliyatida qayta talqin qilish imkoniyatlarini o'rgangan [2]. Tadqiqotga 40 nafar bakalavr moda dizayni talabasi jalb qilingan. Talabalar tarixiy matolar asosida texnika, masshtab, rang va material kabi o'zgaruvchilarni o'zgartirish orqali yangi tekstil yechimlarini yaratganlar. Natijalarni baholashda originallik, konseptual aniqlik, g'oyalar moslashuvchanligi, ijodiy jarayonni boshqarish va amaliy qo'llash kabi mezonlardan foydalanilgan. Mualliflar tarixiy tekstil namunalarini zamonaviy dizayn vazifalariga aylantirish talabalarning tanqidiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishi hamda merosni zamonaviylashtirishning pedagogik modelini yaratishini ko'rsatganlar [2].

C. Black, C. Freeman va G. Stumpo moda dizayni talabalarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotida Conceptual Model of Creative Thinking in Apparel Design modelini taklif qilganlar [3]. Mualliflar moda dizayni ta'limida divergent fikrlash, muammoni turli nuqtayi nazardan ko'ra olish, bir nechta dizayn variantlarini ishlab chiqish va dastlabki g'oyani takomillashtirish kabi strategiyalar muhimligini ta'kidlaydilar. Tadqiqotda kreativlikni tasodifiy iste'dod sifatida emas, balki tegishli pedagogik strategiyalar yordamida rivojlantirilishi mumkin bo'lgan qobiliyat sifatida ko'rish lozimligi asoslanadi [3].

Ushbu ilmiy pozitsiya milliy libos dizaynini o'qitishda alohida ahamiyatga ega. Masalan, talabaga "adrasdan zamonaviy libos yaratish" vazifasini berish bilan cheklanmasdan, bir xil milliy manba asosida kamida uch xil konseptual yechim — kundalik, tantanavor va eksperimental model ishlab chiqishni taklif etish divergent tafakkurni rag'batlantiradi. Natijada talaba milliy elementni mexanik ravishda ko'chirishdan voz kechib, uning shakliy va estetik imkoniyatlarini mustaqil izlay boshlaydi.

K. H. Choi moda dizayni ta'limida muammoga asoslangan o'qitish — Problem-Based Learning (PBL) imkoniyatlarini "Eco-tech Fashion Project" misolida tahlil qilgan [4]. Tadqiqotda talabalar real dizayn muammosi ustida guruhda ishlashi, material va texnologik imkoniyatlarni tahlil qilishi, dizayn yechimini ishlab chiqishi va natijani taqdim etishi ko'zda tutilgan. Muallif PBLni moda ta'limida talaba markazli, integrativ va hamkorlikka asoslangan jarayon sifatida tashkil etish mumkinligini ko'rsatadi [4].

Milliy libos va aksessuarlar dizaynida mazkur yondashuvni, masalan, "An'anaviy o'zbek aksessuarini zamonaviy yoshlar libosiga moslashtirish", "Milliy naqsh asosida funksional sumka dizaynini yaratish" yoki "Adras qoldiqlaridan zamonaviy aksessuar ishlab chiqish" kabi muammoli loyihalar orqali amalga oshirish mumkin. Bunda talabadan faqat estetik jihatdan jozibador mahsulot emas, balki material, rang, konstruksiya, milliylik va funksionallik o'rtasidagi munosabatni asoslash talab etiladi.

J. J. Ma moda dizayni ta'limida Challenge-Based Learning yondashuvini qo'llagan holda ishlab chiqilgan o'quv modelini tadqiq qilgan [5]. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muammoli chaqiriq asosida tashkil etilgan dizayn jarayoni talabaga ish bosqichlarini izchil belgilash, real muammolarni tahlil qilish, metakognitiv yondashuvni rivojlantirish va ijodiy yechimlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Muallif ushbu yondashuv talabalar kreativligi va muammoni hal etish kompetensiyasini rivojlantirish uchun samarali pedagogik model bo'lishi mumkinligini qayd etadi [5].

O‘zbekiston olimlari tadqiqotlarida ham libos dizayni ta’limining nazariy va amaliy komponentlarini takomillashtirish masalasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Z. S. Umarova va F. S. Abdullayeva O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida libos dizayni yo‘nalishida talabalarning kasbiy malakalarini shakllantirishda nazariy, texnik va ijodiy fanlar nisbatini o‘rganganlar [6]. Mualliflar Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti hamda Kimyo xalqaro universitetidagi ta’lim mazmunini qiyosiy tahlil qilib, dizayn-loyihalash faoliyatini samarali tashkil etishda nazariy bilim, texnik tayyorgarlik va ijodiy-amaliy faoliyat o‘rtasida uzviy bog‘liqlik zarurligini ko‘rsatganlar [6].

Mazkur tadqiqot ushbu maqola mavzusi uchun muhim metodik xulosani yuzaga keltiradi: milliy libos va aksessuarlarni o‘rganish alohida nazariy mavzu bo‘lib qolmasligi kerak. Talaba milliy libos tarixini o‘rganishi bilan bir vaqtda uning rang-kompozitsion tuzilishini tahlil qilishi, eskizini ishlab chiqishi, konstruktiv yechimini topishi va materialda bajarishi lozim. Shu tarzda estetik did nazariy tushuncha emas, balki dizayn faoliyatida namoyon bo‘ladigan amaliy sifatga aylanadi.

F. Abdullayeva, Z. Umarova va A. Rashidov zamonaviy moda tendensiyalarining libos dizayni ta’limini modernizatsiya qilishdagi o‘rnini tahlil qilib, talabalar tomonidan yaratiladigan kolleksiyalarda konseptual loyihalash va moda tendensiyalarini anglash muhim ekanligini ta’kidlaydilar [7]. Mualliflar zamonaviy dizaynni o‘rganishda tarixiy kostyum, rang, konstruktiv shakl hamda an’anaviy va zamonaviy tendensiyalarning bog‘liqligini hisobga olishni tavsiya qiladilar. Tadqiqotda O‘zbekistonda milliy kostyum elementlaridan zamonaviy kolleksiyalar uchun ijodiy manba sifatida foydalanish libos dizayni ta’limining istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rsatilgan [7].

G. E. Umarova dizaynerlik kasbiy faoliyatini shakllantirishda qadriyatlarning o‘rnini tadqiq etib, ta’lim muhiti talabaning shaxsiy imkoniyatlarini ochish, mustaqillik, tashabbuskorlik hamda ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozimligini qayd etadi [8]. Muallifning ushbu pozitsiyasi milliy liboslar dizaynini o‘qitishda ayniqsa muhimdir, chunki milliy bezak, shakl va material bilan ishlash talabadan nafaqat texnik mahorat, balki ularning qadriyat mazmunini tushungan holda estetik qaror qabul qilishni talab qiladi.

Z. P. Xaitova va G. A. Yoqubova milliy liboslarning zamonaviy moda muhitida qayta talqin qilinishini tahlil qilib, an’anaviy kostyum elementlarini zamonaviy shakllarga moslashtirish madaniy merosning davomiyligini ta’minlash bilan birga, yangi dizayn imkoniyatlarini ham yuzaga keltirishini qayd etadilar [9]. Mualliflar an’anaviy va zamonaviy dizayn o‘rtasidagi uyg‘unlikni milliy libosning bugungi moda muhitidagi yashovchanligini belgilovchi omillardan biri sifatida ko‘rsatganlar [9].

Ko‘rib chiqilgan tadqiqotlarni umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, xorijiy ilmiy ishlarda moda dizayni ta’limida madaniy merosni kreativ transformatsiya qilish, loyiha va muammoga asoslangan ta’lim, divergent fikrlash, refleksiya hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari yetarlicha rivojlangan [1–5]. O‘zbekiston olimlari tadqiqotlarida esa libos dizayni ta’limining kasbiy mazmuni, ijodiy va texnik fanlar integratsiyasi, konseptual loyihalash, milliy qadriyat va zamonaviy moda tendensiyalarining uyg‘unligi masalalari yoritilgan [6–9].

Biroq mavjud tadqiqotlarda aynan texnologik ta’lim yo‘nalishi talabalarining estetik didini milliy libos va aksessuarlarni loyihalash jarayoni orqali bosqichma-bosqich rivojlantiruvchi yaxlit metodika yetarlicha ishlab chiqilmagan. Xususan, milliy manbani tanlash, uning badiiy-estetik belgilarini tahlil qilish, dizayn g‘oyasiga transformatsiya qilish, eskizlash, materialda bajarish, taqdim etish va estetik mezonlar asosida refleksiv baholash jarayonlarini yagona pedagogik mexanizmga birlashtirish masalasi ochiq qolmoqda. Mazkur bo‘shliq milliy libos va aksessuarlar dizayni asosida talabalarning estetik didini rivojlantirishning maxsus metodikasini ishlab chiqish zaruratini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda loyiha asosida o‘qitish metodi (Project-Based Learning) asosiy metodologik vosita sifatida tanlandi. Ushbu metod texnologik ta’lim jarayonida talabalarning nazariy bilimlarini amaliy dizayn faoliyati bilan uyg‘unlashtirish, milliy libos va aksessuarlar elementlarini tahlil qilish, ularni zamonaviy dizayn talablariga mos ravishda qayta talqin etish hamda mustaqil estetik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida loyiha faoliyati milliy libos va aksessuarlar dizayniga yo‘naltirilib, talabalar tomonidan atlas, adras, milliy naqshlar, do‘ppi ornamentlari, kashtachilik, zardo‘zlik va zargarlik elementlari dizayn manbasi sifatida o‘rganildi. Bunda talaba tayyor milliy namunani bevosita takrorlamasdan, uning rang, shakl, ritm, kompozitsiya, material va bezak xususiyatlarini tahlil qilib, zamonaviy dizayn yechimiga moslashtirishi nazarda tutildi.

Loyiha asosida o‘qitish jarayoni besh izchil bosqichda tashkil etildi. Dastlabki bosqichda talaba milliy libos yoki aksessuar namunasini tanlab, uning tarixiy-madaniy va estetik xususiyatlarini o‘rgandi. Ikkinchi bosqichda tanlangan obyektning rang yechimi, naqshi, kompozitsiyasi, materiali va bezak elementlari tahlil qilindi. Uchinchi bosqichda olingan natijalar asosida dizayn konsepsiyasi va eskiz variantlari ishlab chiqildi. To‘rtinchi bosqichda tanlangan g‘oya amaliy mahsulot yoki uning maketi shaklida materiallashtirildi. Yakuniy bosqichda esa loyiha estetik mezonlar asosida taqdim etilib, talabaning o‘z dizayn qarorini izohlashi va refleksiv baholashi amalga oshirildi.

Talabalar tomonidan yaratilgan loyihalarni baholashda milliy elementlardan maqsadli foydalanish, rang va shakl uyg‘unligi, kompozitsion yaxlitlik, originallik, funksionallik hamda zamonaviy dizayn talablariga moslik asosiy mezonlar sifatida belgilandi. Mazkur mezonlar talabaning faqat texnik bajarish darajasini emas, balki uning estetik tanlov qilish, dizayn yechimini asoslash va milliy badiiy merosni ijodiy transformatsiya qilish qobiliyatini ham aniqlash imkonini berdi.

Shunday qilib, loyiha asosida oʻqitish metodi milliy libos va aksessuarlar dizaynini texnologik ta'lim mazmuniga integratsiya qilishda nazariy bilim, amaliy faoliyat va ijodiy izlanishni yagona jarayonda birlashtirdi. Ushbu metod talabalarning estetik didini tayyor namunani qabul qilish darajasidan mustaqil tahlil, tanlov, loyihalash va ijodiy qoʻllash darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Texnologik ta'lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizayni vositasida talabalarning estetik didini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash uchun loyiha asosida oʻqitish mazmuni toʻrtta amaliy loyiha topshirigʻi asosida tashkil etildi. Topshiriqlar talabaning milliy badiiy merosni kuzatishi va tahlil qilishidan boshlab, uni zamonaviy dizayn yechimiga ijodiy transformatsiya qilishigacha boʻlgan faoliyatni qamrab oldi. Har bir loyiha yakunida talabaning estetik tanlovi, kompozitsion fikrlashi, milliy elementlardan foydalanish darajasi va dizayn qarorini asoslay olish qobiliyati baholandi.

1-loyiha. "Adrasdan zamonaviy libos konsepsiyasi"

Birinchi loyiha topshirigʻida talabalarga atlas yoki adras matosini tanlab, uning rang, ritm, naqsh va kompozitsion tuzilishini tahlil qilish hamda shu asosda zamonaviy libos konsepsiyasini ishlab chiqish vazifasi berildi. Bunda milliy matoni tayyor shaklda libosga joylashtirish emas, balki uning estetik xususiyatlarini yangi dizayn yechimiga moslashtirish asosiy talab sifatida belgilandi.

Loyiha uchta eskiz variantini ishlab chiqishni nazarda tutdi: kundalik libos, tantanavor libos va zamonaviy yoshlar libosi. Talaba har bir variant uchun matoning qaysi qismi dominant, qaysi rangi aksent vazifasini bajarishi hamda naqshning libos siluetiga qanday joylashtirilishini asoslab berdi.

Topshiriq tahlili shuni koʻrsatdiki, atlas va adras bilan ishlashda estetik did, avvalo, rang va shakl oʻrtasidagi mutanosiblikni topish jarayonida namoyon boʻladi. Milliy matoning rang-barangligi notoʻgʻri qoʻllanganda kompozitsion ortiqchalik yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli talabadan barcha dekorativ elementlardan foydalanish emas, balki ular orasidan eng maqbulini tanlash talab qilindi. Mazkur jarayon estetik didning muhim belgisi boʻlgan me'yorni his etish koʻnikmasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2-loyiha. "Doʻppi ornamentining zamonaviy dizayndagi transformatsiyasi"

Ikkinchi loyiha doʻppi ornamentlarini zamonaviy buyum dizayniga transformatsiya qilishga qaratildi. Talabalar Chust, Buxoro, Samarqand yoki boshqa hududlarga xos doʻppi naqshlaridan bittasini tanlab, uning kompozitsion tuzilishi, simmetriyasi, ritmi va rang yechimini tahlil qildilar.

Keyingi bosqichda tanlangan ornament toʻgʻridan-toʻgʻri koʻchirilmasdan, stilizatsiya qilinib, sumka, kamar, sharf, libos detali yoki boshqa zamonaviy aksessuar dizayniga moslashtirildi. Masalan, Chust doʻppisidagi takrorlanuvchi oq ornament elementini sumka yuzasida yiriklashtirilgan geometrik kompozitsiya koʻrinishida qoʻllash yoki an'anaviy naqshning faqat asosiy ritmik tuzilishini saqlagan holda yangi grafik variant yaratish mumkin.

Mazkur topshiriq natijalarini tahlil qilishda talabalar faoliyatining ikki turi farqlandi: reproduktiv va transformativ yondashuv. Reproduktiv yondashuvda talaba mavjud naqshni deyarli oʻzgartirmasdan yangi buyumga koʻchiradi. Transformativ yondashuvda esa naqshning badiiy mazmuni saqlangan holda uning masshtabi, ritmi, joylashuvi yoki shakli qayta ishlab chiqiladi. Estetik didning yuqoriroq darajasi aynan ikkinchi yondashuvda namoyon boʻladi, chunki bunda talaba milliy elementdan ongli va ijodiy foydalanadi.

3-loyiha. "Milliy zargarlik motivlari asosida zamonaviy aksessuar"

Uchinchi loyiha milliy zargarlik buyumlaridagi shakl, material, rang va bezak munosabatlarini tahlil qilishga qaratildi. Talabalarga an'anaviy bilaguzuk, zirak, marjon, tumor yoki boshqa zargarlik buyumidan birini tanlash va uning asosiy estetik belgilaridan foydalanib, zamonaviy aksessuar konsepsiyasini ishlab chiqish taklif etildi.

Loyihada talabadan tarixiy buyumni aynan takrorlash emas, uning alohida estetik belgilarini ajratib olish talab qilindi. Masalan, tumorning geometrik shakli kulon dizayniga, marjon va feruzaning rang kontrasti zamonaviy taqinchoq rang yechimiga, osma elementlarning ritmi esa sumka yoki kamar bezagiga transformatsiya qilinishi mumkin.

Ushbu topshiriqning pedagogik qiymati talabaning detal va yaxlit kompozitsiya oʻrtasidagi bogʻliqlikni tushunishi bilan belgilanadi. Dizayn yechimini ishlab chiqishda aksessuarning estetik jozibadorligi bilan bir qatorda, uning funksionalligi, qulayligi va zamonaviy libos bilan uygʻunligi ham hisobga olindi. Natijada milliy estetik did faqat bezakdorlikka emas, balki shakl, vazifa va estetik ifodaning muvozanatiga asoslanishi lozimligi aniqlandi.

4-loyiha. "Milliy element asosida kapsula kolleksiya"

Toʻrtinchi loyiha avvalgi topshiriqlarni umumlashtiruvchi yakuniy loyiha sifatida tashkil etildi. Talabalarga bitta milliy manbani — adras naqshi, doʻppi ornamenti, kashtachilik elementi yoki zargarlik motivini tanlab, uning asosida uch yoki besh modeldan iborat kichik kapsula kolleksiya konsepsiyasini yaratish vazifasi belgilandi.

Mazkur loyiha talabadan alohida bitta chiroyli buyum yaratishdan koʻra, bir-biri bilan uslubiy bogʻlangan dizaynlar tizimini ishlab chiqishni talab etadi. Shu sababli kolleksiyada umumiy rang yechimi, siluetlar uygʻunligi, milliy elementning takrorlanish me'yori va aksessuarlarning liboslar bilan mutanosibligi asosiy mezon sifatida qaraldi.

Tahlil shuni koʻrsatadiki, kapsula kolleksiya yaratish estetik didning kompleks namoyon boʻlishiga imkon beradi. Talaba bitta model doirasida emas, butun kolleksiya boʻyicha rang, shakl, ritm va uslubiy yaxlitlikni saqlashi lozim. Bu jarayon estetik tanlovning tasodifiy emas, balki konseptual xarakterga ega boʻlishini ta'minlaydi.

Loyiha ishlarini baholash mezonlari

Talabalarning loyiha mahsulotlarini baholash uchun olti mezondan iborat baholash modeli ishlab chiqildi.

№	Baholash mezoni	Mazmuni	Maksimal ball
1	Milliy manbani anglash	Tanlangan libos, naqsh yoki aksessuarning madaniy-estetik xususiyatini to‘g‘ri tushunish	15
2	Rang va shakl uyg‘unligi	Ranglar, siluet, proporsiya va shakllarning o‘zaro mutanosibligi	20
3	Kompozitsion yaxlitlik	Dizayn elementlarining yagona badiiy tizimda birlashishi	20
4	Ijodiy transformatsiya	Milliy elementni nusxalamasdan yangi shaklda talqin etish	20
5	Funksionallik	Dizayn yechimining amaliy qo‘llanishga mosligi va qulayligi	10
6	Dizayn qarorini asoslash	Talabaning o‘z estetik tanlovi va loyiha g‘oyasini izohlashi	15
	Jami		**100**

100 ballik baholash tizimida 86–100 ball yuqori, 71–85 ball yetarli, 56–70 ball o‘rta, 55 ball va undan past natija esa estetik-dizayn kompetensiyasi hali yetarli darajada shakllanmagan holat sifatida talqin qilinishi mumkin. Bunda baholash faqat tayyor mahsulot ko‘rinishiga emas, balki talabaning g‘oya yaratish, tanlov qilish va o‘z qarorini asoslash jarayoniga ham tatbiq etiladi.

NATIJALARNI ANIQLASH MODELI

Loyiha faoliyati natijalarini baholashda estetik didning to‘rtta asosiy komponenti ajratildi: estetik idrok — rang, shakl, naqsh va material xususiyatlarini sezish hamda farqlash; estetik baholash — dizayndagi uyg‘un yoki nomutanosib jihatlarni mezonlar asosida aniqlash; estetik tanlov — bir necha dizayn variantlari orasidan maqsadga muvofiq yechimni tanlash; ijodiy-estetik transformatsiya — milliy elementni yangi dizayn konsepsiyasiga mustaqil moslashtirish.

Loyiha topshiriqlarining ketma-ketligi mazkur komponentlarning bosqichma-bosqich murakkablashishini ta’minlaydi. Birinchi topshiriqda talaba ko‘proq rang va kompozitsiyani idrok qilsa, ikkinchi topshiriqda naqshni tahlil qilish va transformatsiya qilishga, uchinchi loyihada shakl, material va funksiyani uyg‘unlashtirishga, yakuniy kapsula kolleksiyada esa barcha estetik mezonlarni yagona konsepsiyada birlashtirishga o‘tadi.

Shu asosda talabalarning estetik didini rivojlantirishning quyidagi metodik mantiqi shakllantirildi: dastlab milliy namuna kuzatiladi va tahlil qilinadi, keyinchalik undan dizayn g‘oyasi ajratib olinadi, so‘ng bir nechta variant ishlab chiqilib, ular orasidan eng maqbul yechim estetik mezonlar asosida tanlanadi, yakunda esa tanlangan g‘oya amaliy loyihaga aylantirilib, refleksiv baholanadi.

Tahlil natijalari loyiha asosida o‘qitishning asosiy ustunligi talabaning milliy libos yoki aksessuarni tayyor estetik namuna sifatida qabul qilishidan ko‘ra, uning badiiy tuzilishini mustaqil tahlil qilish, tanlash, o‘zgartirish va asoslash faoliyatiga jalb etilishi bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Aynan shu jarayonda estetik did passiv qabul qilish xususiyatidan faol dizayn kompetensiyasiga aylanadi.

Shunday qilib, milliy libos va aksessuarlar dizayniga asoslangan to‘rtta loyiha topshirig‘i talabalarning rang va shakl sezgirligi, kompozitsion tafakkuri, milliy merosga ongli munosabati, ijodiy interpretatsiyasi va asoslangan estetik tanlov qilish qobiliyatini izchil rivojlantirish imkonini beradi. Taklif etilgan 100 ballik mezonli baholash modeli esa bu jarayonni kuzatish, turli loyiha mahsulotlarini bir xil mezonlar asosida taqqoslash va talabaning estetik rivojlanish dinamikasini aniqlash uchun amaliy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Texnologik ta’lim jarayonida milliy libos va aksessuarlar dizaynidan foydalanish talabalarning estetik didini rivojlantirish uchun samarali metodik imkoniyat yaratadi. Tadqiqot natijalari milliy libos elementlarini faqat tarixiy yoki dekorativ namuna sifatida o‘rganish yetarli emasligini, ularni amaliy dizayn faoliyatiga integratsiya qilish orqali talabaning estetik idroki, kompozitsion tafakkuri, ijodiy tanlovi va dizayn qarorini asoslash qobiliyatini rivojlantirish mumkinligini ko‘rsatdi.

Loyiha asosida o‘qitish metodining qo‘llanilishi milliy mato, ornament va aksessuarlarning badiiy-estetik xususiyatlarini bosqichma-bosqich o‘zlashtirishga imkon beradi. “Adrasdan zamonaviy libos konsepsiyasi”, “Do‘ppi ornamentining zamonaviy dizayndagi transformatsiyasi”, “Milliy zargarlik motivlari asosida zamonaviy aksessuar” hamda “Milliy element asosida kapsula kolleksiya” kabi loyiha topshiriqlari talabaning milliy dizayn manbasini kuzatish, tahlil qilish, qayta ishlash va yangi estetik yechim yaratish faoliyatini izchil tashkil etishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, talabalarning estetik didini rivojlantirish jarayonida to‘rtta asosiy komponent — estetik idrok, estetik baholash, estetik tanlov va ijodiy-estetik transformatsiya — muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu komponentlar bir-birini to‘ldirgan holda talabaning milliy badiiy merosga ongli munosabatini va zamonaviy dizayn sharoitida undan maqsadli foydalanish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Taklif etilgan baholash modeli milliy manbani anglash, rang va shakl uyg‘unligi, kompozitsion yaxlitlik, ijodiy transformatsiya, funksionallik hamda dizayn qarorini asoslash mezonlariga tayangan holda talabaning loyiha faoliyatini kompleks baholash imkonini beradi. Bunday yondashuv yakuniy mahsulotning tashqi jozibadorligini emas, balki talabaning dizayn jarayonidagi fikrlash mantig‘i va estetik qaror qabul qilish sifatini ham hisobga oladi.

Shu asosda talabalarning estetik didini rivojlantirish metodikasi milliy manbani o‘rganish, estetik tahlil qilish, dizayn g‘oyasini shakllantirish, variantlar ishlab chiqish, maqbul yechimni tanlash, amaliy mahsulot yaratish va refleksiv baholash bosqichlarining uzviy birligiga asoslanishi lozim. Bunday metodik ketma-ketlik talabaning milliy elementni oddiy nusxalashdan ijodiy qayta talqin qilish darajasiga o‘tishini ta’minlaydi.

Umuman, milliy libos va aksessuarlar dizaynini texnologik ta’limga loyiha asosida integratsiya qilish milliy va zamonaviy estetik qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, ijodiy fikrlashni faollashtirish hamda talabalarning mustaqil estetik tanlov qilish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv kelajakdagi texnologik ta’lim mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini mazmunan boyitish va milliy dizayn merosidan zamonaviy ta’lim jarayonida samarali foydalanish uchun amaliy-metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alsuwaida N. From Heritage to Digital Fashion: A Curriculum Integration Framework for Art and Design Education // *Frontiers in Communication.* – 2026. – Vol. 11. – Article 1703638. – DOI: 10.3389/fcomm.2026.1703638
2. Vidal L., Salvado R. A Methodological Study in Design Didactics Based on Historical Patterns of Industrial Textile Heritage // *European Journal of Cultural Management and Policy.* – 2026. – Vol. 16. – DOI: 10.3389/ejcmp.2026.15859
3. Black C., Freeman C., Stumpo G. Conceptual Model and Strategies for Creative Thinking in Apparel Design // *International Journal of Fashion Design, Technology and Education.* – 2015. – Vol. 8, No. 2. – P. 131–138. – DOI: 10.1080/17543266.2015.1018958
4. Choi K. H. Eco-Tech Fashion Project: Collaborative Design Process Using Problem-Based Learning // *International Journal of Fashion Design, Technology and Education.* – 2019. – Vol. 12, No. 1. – P. 105–117. – DOI: 10.1080/17543266.2018.1516808
5. Ma J. J. Development of Education for Sustainable Fashion Design Using a Challenge-Based Learning Approach // *International Journal of Fashion Design, Technology and Education.* – 2023. – Vol. 16, No. 2. – P. 164–174. – DOI: 10.1080/17543266.2022.2137249
6. Umarova Z. S., Abdullayeva F. S. Libos dizayni ta’limi: talabalarda kasb malakalarini shakllantirishning aktual muammolari // *Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar.* – 2024. – № 2. – B. 241–246. – DOI: 10.53885/edinres.2024.02.1.050
7. Abdullayeva F., Umarova Z., Rashidov A. Zamonaviy moda tendensiyalarining soha doirasidagi ta’lim jarayonlari modernizatsiyasidagi aktualligi // *O‘zMU xabarlari.* – B. 49–52. – Manba
8. Umarova G. E. Talabada pedagog tomonidan dizaynerlik kasbiy faoliyatini shakllantirish jarayonida qadriyatlarning o‘rni // *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences.* – 2023. – Vol. 3, No. 1. – B. 253–255. – DOI: 10.5281/zenodo.7558494
9. Xaitova Z. P., Yoqubova G. A. Zamonaviy dunyoda an’anaviy go‘zallik // *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования.* – 2025. – B. 142–148. – DOI: 10.5281/zenodo.16735004